

הפעם בפעמים

במרכז חוברת זו באים מאמרים על תולדותיהם ותרבותם של יהודי אתיופיה. ידיעותינו על אודותיהם דלות הן, בהיקף ובעומק, גם כיום, משזכו הם וזכינו אנו לראשית גאולתם. אמנם במקורות העבריים במאות השנים האחרונות מרובים האזכורים בדבר מציאותו של שבט יהודי בחבש, שנתגלה וחזר ונתגלה ליהודי העולם ואף-על-פי-כן נשאר עלום. שכן מציאותו בתודעה היהודית נצטמצמה לתחום הסמל ומשאת-הנפש, אם כמושא לתקוות עקשות להתגלות עשרת השבטים, אם כגעגועים לעצמאות יהודית שאולי עודנה רומצת מתחת לאפר הגלות ואם, עתה בימינו, כתזכורת לחזיון הציוני שעוד יש בכוחו לסחוף קהילה שלמה לעלייה. עתה, לקראת השתלבותם בכלל ישראל בארצנו, נחוצה יותר מתמיד ידיעה ממשית על מיהותם, תרבותם ותולדותיהם. 'פעמים' מבקש לתרום לכך בהביאו מקבץ מאמרים מפירות המחקר החדש בתחום זה.

□ מאמרו של ד"ר סטיבן קפלן מדגיש את חשיבות ההקשר היהודי-נוצרי באתיופיה להבנת תולדות היהודים בארץ זו. הוא מביא מיגוון של מקורות, המעידים שלא רק בידול ומאבק ציינו את יחסי היהודים והנוצרים באתיופיה אלא גם יחסי גומלין והשפעה תרבותית הדדית. ויצוין, כי תופעה זו אופיינית לכל תפוצות ישראל. המחבר מרצה על חקר משווה של דתות ועל היסטוריה אפריקאית באוניברסיטה העברית בירושלים ומתאם המחקר על יהודי אתיופיה במכון בן-צבי.

□ שושנה בן-דודר דנה במקומות הקדושים של יהודי אתיופיה. דיונה מבוסס, נוסף למקורות המעטים שבכתב, על עדויות מפי מידענים מבני העדה, החיים כיום בישראל. עלייה למקומות קדושים באתיופיה היא ייחודית ליהודים ואינה רווחת בקרב הנוצרים. ואילו בהשוואה לתפוצות יהודיות אחרות, שבהן מקומות קדושים לרוב מציבים יד

למקום-קבורה של קדוש, באתיופיה — אלו קשורים לרוב בניסים שעשו שם קדושים בחייהם. ניסים שעיקרם מעשי גבורה תוך כדי המאבק נגד הנוצרים. המחברת עוסקת בנושא הנדון במאמר במסגרת המרכז לחקר הפולקלור, האוניברסיטה העברית בירושלים.

□ ד"ר חיים רוזן דן במיגוון הכינויים היהודי אתיופיה, ובמיוחד בשלושה מהם: פאלאשים, כאילא ובית ישראל. בספרות היהודית והמערבית הם נודעו בעיקר ככינוי פאלאשים, אולם הם עצמם רואים בו משום עלבון ומעדיפים להיקרא בית ישראל. המחבר מסביר את הרקע ואת המשמע של כל כינוי, מראה שאין כל גנאי במקור הכינוי פאלאשים, ומסכם, כי ראוי לנו לכבד את רגישותם בכואנו לכנותם בשם. המחבר הוא מנהל המחקר האנתרופולוגי במכון הברמן בלוד.

□ יצחק גרינפלד דן בפועלו של תאמרת עמנואל, אשר היה הראשון מיהודי אתיופיה שיצר קשר חי בין בני שבטו ליהדות העולם ופעל למען התחייה הרוחנית של בני עדתו. הוא למד בצרפת, באיטליה ובגרמניה ושימש כמורה וכמנהל בית-ספר, כעיתונאי, כחוקר, כדיפלומאט וכמקורב לקיסר. כשנתו האחרונות הוא חי בירושלים. המחבר, איש אוניברסיטת תל-אביב, הוא חוקר של יהודי אתיופיה.

□ הרב מנחם ולדמן דן ביחסו של יצחק בן-צבי אל יהודי אתיופיה בשנות הארבעים והחמישים, שבהן הוא עמד בהתחלה בראש הוועד הלאומי ומאוחר יותר כיהן כנשיא מדינת ישראל. הן בתוקף כהונתו הציבורית והן בתוקף עיסוקו המחקרי בנידחי ישראל ומאמציו לקרבם לעם ישראל, מילא בן-צבי תפקיד מרכזי בעיצוב העמדה של הישוב היהודי בארץ כלפי יהודי אתיופיה בתקופה גורלית לעתידם. המאמר שלפנינו מיוסד בעיקרו על אגרותיו של 'בן-צבי בנושא הנדון. מאגרותיו עולה עמדתו היסודית, כי מה שנדרש הוא לנקוט בצעדים מעשיים לקירוב יהודי אתיופיה לעם ישראל ולארץ-ישראל, ולא 'פסק-דין סופי על הפלשים, בתור יהודים'. המחבר שוקד על חיבור מקיף על יהודי אתיופיה בראי המקורות היהודיים.

□ מפי יונה בוגלה מובאים שני פרקי עדות על בתי-הספר שהוקמו למען יהודי אתיופיה: האחד — בתי-ספר שהקים ד"ר פיטלוביץ באדיס אבבה קודם הכיבוש האיטלקי; השני בתי-ספר שיסדה הסוכנות היהודית בכמה מישוביהם בשנות החמישים. עדויות אלו משלימות את מאמריהם של 'גרינפלד ומ' ולדמן. יונה בוגלה הוא מראשי יהודי אתיופיה בדור האחרון: מחנך, מנהל בתי-ספר ואיש ציבור, החי כיום בישראל.

שתי הערות לסיכומי של מדור זה:

האחת — הכינויים הניתנים ליהודי אתיופיה מציבים בעיה. השתדלנו לרוב לא להשתמש בכינוי פאלאשים, בשל רגישותם של בני העדה לכינוי זה, וחרגנו מכך רק

כאשר המחבר עמד על כך. הכינוי בית ישראל נראה הולם בהקשר ההיסטורי של תולדותיהם באתיופיה, ואילו אנו השתמשנו לרוב בכינוי יהודי אתיופיה. השנייה – אשר לתעתיק העברי של המילים באמהארית ובגעז, התייעצנו עם כלשנים ומומחים, אולם ספק אם הפתרונות שמצאנו הם סופיים. השתדלנו לפחות לשמור על תעתיק אחיד במאמרים שבחוברת זו.

□ ד"ר אברהם כהן מתאר במאמרו את מפעלה החינוכי של חברת 'כל ישראל חברים' באיראן, שראשיתו בשנת 1898 וסופו במהפיכת חומייני. מפעל זה היה חדור רוח של השכלה מודרנית וערכים מערביים, והעוסקים בו גילו התנכרות לתרבות של יהדות פרס, ולא־פעם אף יחס של בוז כלפי היהודים המקומיים. ואף־על־פי־כן יהדות איראן, שהיתה מסורתית ושמרנית בעיקרה, לא גילתה התנגדות למפעלה של כ"ח ואף שיתפה פעולה בעקביות עם נציגי החברה. המחבר עומד במאמרו, המבוסס על שיפעה של מקורות ארכיוניים ואחרים, על הקווים העיקריים בפועלה של כ"ח באיראן ועל גורמי המתח לעומת גורמי השיתוף ביחסים שבינה ליהדות המקומית. המחבר הוא מרצה בבית־הספר לחינוך של האוניברסיטה העברית בירושלים וכבר פירסם ב'פעמים' מפירות מחקרו המקיף על החינוך היהודי באיראן.

★

בט"ו בשבט תשמ"ה הלך לעולמו שלמה דב גויטיין ז"ל, מגדולי ההיסטוריונים של תולדות ישראל שקמו בדורנו, והוא שבע ימים ועתיר מעשים. שני מאמרים, הפותחים את החוברת, דנים בעיקר תרומתו להיסטוריוגרפיה היהודית. פרופ' שאול שקד דן בפועלו של גויטיין בחקר הגניזה ובחקר היהדות והאסלאם במזרח התיכון; פרופ' שלמה מורג דן בפועלו של גויטיין בחקר יהדות תימן.

העורך